

Průzkumy známe. Ale první kolo prezidentské volby je stále otevřené

AUTOR: DANIEL PROKOP, PUBLIKOVÁNO V PONDĚLÍ 07 / 01 / 2013 V DENÍKU INSIDER

Analýza – Debata o prvním kole prezidentské volby se polarizovala do dvou hlavních poloh. Jeden s odkazem na průzkumy považuje za takřka jisté postupující Miloše Zemana a Jana Fischera. Druhý obviňuje média a průzkumy z manipulování voleb a nadržování těmto dvěma kandidátům.

Podrobnější analýza ale ukazuje, že i pokud výzkumům věříme a chápeme jejich omezení, lze první kolo volby považovat za otevřené a o Zemanovi s Fischerem hovořit maximálně jako o favoritech.

Ve čtení průzkumů je dobré vycházet z něčeho, co lze nazvat „průměrným modelem“. Agregování (slučování) výzkumů může snížit riziko, že vsadíme na náhodně či systematicky odchýlený výzkum. Navíc současný pocit, že Zeman s Fischerem „mají volby v kapse“, vyplývá právě z intuitivního slučování výzkumů – nikoli z jednoho výzkumu.

Tato agregace lze podle vzoru některých amerických statistiků (Nate Silver) provést tak, aby větší váha byla přidělována novějším výzkumům a přihlížela i k metodologickým faktorům, jako je velikost vzorku či obecná kvalita metody sběru dat a výběru respondentů. Pokud ji provedeme na českých prezidentských výzkumech, vypadá průměrný prezidentský model tak, jak ukazuje *tato tabulka*:

	Listopad 2012	Poslední model agentur	změna
Fischer	33.5%	22.5%	↘
Zeman	26.0%	26.0%	—
Dienstbier	10.0%	12.5%	↗
Schwarzenberg	8.5%	11.5%	↗
Franz	5.0%	8.0%	↗
Roithová	3.5%	5.0%	↗
Sobotka	5.5%	6.0%	↗
Fischerová	3.5%	3.5%	—
Bobošíková	4.5%	4.0%	—

Poznámka - Data jsou váženým průměrem výzkumů společností Factum, MEDIAN, CVVM a Sanep, které vydávají data převaditelná na volební model. Poslední model byl u CVVM a MEDIAN vydán v prosinci, u Factum a Sanep na začátku ledna. Výsledky jsou přepočteny na volební model finálních 9 kandidátů.

Za prvé se nezdá, že by se duo favoritů mohlo spolehnout na jev, který američtí výzkumníci popisují termínem momentum (hybnost). Jejich podpora se v průběhu začínající zimy neupevňovala. V listopadu měli Zeman s Fischerem v průměrném modelu takřka 60 %, v průměrném posledním modelu již jen 48,5 %.

Zatím se tedy nezdá, že by se Zeman s Fischerem mohli spolehnout na výrazný bandwagon effect – tedy že se k nim jako k favoritům přikloní většina nerozhodnutých voličů. Jan Fischer se mimoto potýká i s odlivem poměrně podstatné části sympatizantů.

Pro přesnější sledování trendů české výzkumy poskytují relativně málo dat. Ještě důležitější je proto zaměřit se na dobu sběru a pevnost rozhodnutí voličů.

Pevnost voličských rozhodnutí je nízká

Všechny české agentury upozorňují, že se zabývají předpokládanou podporou kandidátů v době sběru dat. Žádná tedy netvoří volební prognózy. Střední den sběru dat byl přitom u posledních čtyř výzkumů CVVM, MEDIAN, Factum a Sanep průměrně 19. prosince. Náš „průměrný poslední model“ tedy zkoumá podporu kandidátů tři týdny před volbami. Řada minulých voleb přitom ukázala, že během nich může dojít k zásadnímu vývoji. Možnost tohoto vývoje je závislá zejména na pevnosti rozhodnutí voličů, kterého kandidáta podpořit.

Pevnost rozhodnutí voličů, jak upozorňovaly MEDIAN a CVVM, byla přitom i na začátku prosince velmi nízká. Podle CVVM si jen 35,5 % všech pravděpodobných voličů (lidí avizujících účast u voleb) bylo jisto, že volbu vybraného kandidáta „už určitě nezmění“ (*CVVM uvádí údaj 41 %, ale ten je jen z pravděpodobných voličů, kteří byli schopni vybrat kandidáta – nepočítá se sem 12,5 % voličů, kteří vůbec nevěděli, koho volit. Při přepočtu na všech 723 pravděpodobných voličů z prosincového výzkumu se dostáváme na číslo 35,5 %*).

Toto číslo je poněkud přísné – nelze totiž předpokládat, že většina zbytku by postoj změnila, pouze to připouštěli. Na druhou stranu ovšem nezahrnuje nejistotu samotné volební účasti u lidí, kteří si jí nebyli zcela jisti.

MEDIAN údaje o pevnosti přesvědčení účastnit se voleb a pevnosti rozhodnutí, jakého kandidáta volit, zkombinoval. Na začátku prosince si podle něj jen 48 % pravděpodobných voličů bylo jisto účastí a navíc jisto či skoro jisto, že budou v lednu volit právě kandidáta, kterého uvedli ve výzkumu. Minimálně u poloviny lidí avizujících účast tedy byla zvýšená šance, že buď k volbám nakonec nepůjdou, anebo dají hlas jinému kandidátovi.

Mezi začátkem prosince, o kterém referují v údajích o pevnosti rozhodnutí CVVM a MEDIAN, a střední dobou sběru průměrného posledního modelu (19. 12.) mohla pevnost rozhodnutí poněkud posílit. I tak lze ale říct, že je i na poměry českých voleb nízká.

Přeskupení podpory je možné

Hlavní otázkou je, nakolik se tato malá pevnost voličů může projevit v přeskupení podpory nejsilnějších kandidátů za ony tři týdny, které průměrný poslední výzkum dělí od voleb. Pro naznačení odpovědi se můžeme podívat na dvoje poslední parlamentní volby – tedy typ voleb, který je ve voličské účasti a intenzitě mediálního zájmu prezidentským volbám zřejmě nejpodobnější.

Na průměru volebních modelů hlavních agentur, které měly v letech 2006 a 2010 od sněmovních voleb většinou srovnatelný časový odstup jako poslední prezidentské výzkumy, lze zkoumat, k jak velkému posunu podpory může do voleb dojít. V roce 2006 byla největším skokanem nahoru ČSSD (zisk 32,3 % místo 29,3 % v průměru posledních modelů) a nejvíce si oproti výzkumům pohoršila KSČM (12,8 % místo 16,3 %). V roce 2010 byla největším skokanem nahoru TOP 09 (16,7 % proti 11,2 %) a nejvíce si pohoršila ČSSD (22,1 % proti 28,7 %).

Kritici výzkumů tyto odchylky přičítají manipulaci výsledků či neprofesionalitě výzkumu. Zpětné analýzy ale ukazují, že ačkoli se dají výzkumy metodologicky optimalizovat, většinu rozdílu od voleb tvoří skutečně vývoj na politické scéně a v náladě voličů v exponovaném měsíci před volbami. České výzkumy nejsou metodologicky horší než výzkumy v USA, které jsou sbírány telefonicky, a odmítá v nich odpovídat 90-98 % voličů. Rozdíl je zejména v tom, že Češi jsou daleko méně „loajální“ stranám a kandidátům (tedy náchylnější změně postojů) a výzkumy probíhají obecně s větším odstupem od voleb.

V průměru posledních dvou sněmovních voleb každopádně platí, že největší skokani nahoru si oproti průměru posledních výzkumů polepšili relativně o 31 procent (relativní zisk 31 % znamená, že např. místo 10 % získali 13,1 %). Největší propadlíci si pohoršili relativně o 24 procent (tedy získali takřka o čtvrtinu méně, než měli v průzkumech).

Pokud bychom to pro ilustraci aplikovali na náš průměrný poslední prezidentský model, lze spočítat hranice, kam až může podpora kandidátů klesnout či vystoupat, pokud se stanou takovýmto standardním propadlíkem či skokanem z posledních dvou sněmovních voleb. Ukazuje to *následující tabulka*:

	Projekce na základě voleb do PSP CZ	
	Propadlík	Skokan
Fischer	17.0%	29.5%
Zeman	19.5%	34.0%
Dienstbier	9.5%	16.5%
Schwarzenberg	8.5%	15.0%

Volby jsou otevřené, volte, koho chcete

Už z tohoto srovnání lze vyčíst, že pozice Zemana a Fischera není nezranitelná. Ve skutečnosti se však lze domnívat, že úroveň největších odchylek volebních výsledků od posledních průzkumů může být u prezidentských voleb i vyšší. A to zejména kvůli pěti faktorům:

- Srovnání dat z exit-polů sněmovních voleb a výše zmíněné údaje CVVM a MEDIANu o pevnosti rozhodnutí ukazují, že podíl voličů, kteří nejsou měsíc před volbami pevně rozhodnutí, je u prezidentských voleb asi 1,5násobně vyšší než u sněmovních. To samozřejmě zvyšuje šanci, že se v posledních týdnech a dnech podpora přeskupí.
- V prezidentské kampani je obecně méně peněz než ve sněmovní, a u řady kandidátů (kromě Jana Fischera a Miloše Zemana) se tak soustřeďuje na kratší období před volbami. Televizní stanice navíc vysílají oproti sněmovním volbám více debat. Faktory, které mohou měnit rozhodnutí nezakotvených voličů, se tak soustřeďují do posledních týdnů a dnů.
- Preference prezidentských kandidátů nevycházejí tak silně z příjmové a socioekonomické situace voliče/respondenta, ale silněji ze sympatií a důvěry k osobě kandidáta. Na rozdíl od ekonomicky racionální volby, která vychází z relativně stálých životních podmínek voliče, se tyto sympatie mohou poměrně rychle měnit (například právě díky volebním debatám apod.)
- Prezidentská volba je na poslední chvíli ovlivněna vyřazením dvou kandidátů (Tomio Okamura, Vladimír Dlouhý). Poslední modely CVVM a MEDIAN je ještě obsahují a výše zmíněný *průměrný poslední model* počítá s tím, že sympatizanti Okamury a Dlouhého se systematicky nepřikloní nějakému z kandidátů. To se ale může stát – což tvoří další prvek možné nejistoty.
- Zcela nevyzpytatelnou a se sněmovními volbami nesrovnatelnou roli mohou hrát sympatizanti dosud méně podporovaných kandidátů, kteří mají v posledních prezidentských modelech průměrně dohromady 28,5 % hlasů.

Výše uvedená analýza nemá ambici být volební prognózou. Ukazuje ale, že při pečlivém čtení průzkumů – včetně toho, jak jsou vzdáleny od voleb, jak referují o pevnosti rozhodnutí kandidátů a k jak intenzivnímu vývoji podpory v Česku běžně před volbami dochází – nelze říct, že by Miloš Zeman či Jan Fischer měli vítězství v prvním kole voleb jisté.

Jejich postup do druhého kola je i dnes nejpravděpodobnější variantou. Další nezanedbatelně pravděpodobnou možností ale je, že minimálně jednomu z dua favoritů se podpora částečně rozpadne a do druhého kola postoupí někdo z konkurentů. Nejvyšší šanci přitom mají dlouhodobě nejbližší pronásledovatelé s relativně stabilní základnou voličů – Jiří Dienstbier a Karel Schwarzenberg.

Rozhodnutí některých médií pozvat k hlavní debatě pouze Miloše Zemana a Jana Fischera lze i z tohoto pohledu považovat za velmi sporné. Vytváří zdání, že jsme již ve druhém kole volby a první kolo je (na základě průzkumů) rozhodnuto. Což ovšem dobré agentury neříkají a některé dokonce upozorňují na opak. Volby jsou stále otevřené a voliči by se neměli bát promarnění hlasu ani zbytečnosti účasti apod.

Daniel Prokop, sociolog a analytik společnosti MEDIAN